

შეუსაბამოდ მაღალი სასაქარტლო პირგასამტეხლო და სასამართლო როლი სამოქალაქო ინტერესების დაცვის სფეროში

პირგასამტეხლო მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხაა, რომელსაც მოვალე უხდის კრედიტორს ვალდებულების შეუსრულებლობის ან ვალდებულების არაჯეროვნად შესრულებისთვის. სამოქალაქო ბრუნვაში პირგასამტეხლოს ხშირი გამოყენება აქტუალურს ხდის შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს სამართლებრივი ფარგლების შესწავლის აუცილებლობას. შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირება სასამართლოს უფლებამოსილებაა. ამ დროს სასამართლო ახორციელებს ვალდებულების შეუსრულებლობით ან არაჯეროვანი შესრულებით დამდგარ შედეგებთან პირგასამტეხლოს მოცულობის შესაბამისობაში მოყვანას და არა მის უგულებელყოფას.

საკვანძო სიტყვები: პირგასამტეხლო, შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირება, სამოქალაქო კოდექსის 420-ე მუხლი.

1. შესავალი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით¹ პირგასამტეხლო მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხაა, რომელსაც მოვალე უხდის კრედიტორს ვალდებულების შეუსრულებლობის ან ვალდებულების არაჯეროვნად შესრულებისთვის (417-ე მუხლი). მის შესახებ შეთანხმების ნამდვილობა მოითხოვს წერილობითი ფორმის დაცვას, ხოლო მასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები: მისი ოდენობა, გადახდის ფორმა, გამოანგარიშების წესი და ა.შ. მხარეთა შეთანხმების საგანია.

სსკ-ით არ არის დადგენილი პირგასამტეხლოს ოდენობის განსაზღვრის მინიმალური და მაქსიმალური ზღვარი, რაც არ გულისხმობს მისი შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობით დადგენის შესაძლებლობას. „სასამართლოს შეუძლია საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით შეამციროს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო“ (420-ე მუხლი). „აღნიშნული ნორმა იმპერატიული ხასიათისაა და მხარეებს ხელშეკრულებით არ შეუძლიათ გამორიცხონ ანდა შეზღუდონ მისი მოქმედება.“²

სამოქალაქო ბრუნვაში პირგასამტეხლოს ხშირი გამოყენება აქტუალურს ხდის სსკ-ის 420-ე მუხლის გამოყენების სამართლებრივი ფარგლების შესწავლის აუცილებლობას. კვლევის საგანია ასევე შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს სამართლებრივი რეგულირება საზღვარგარეთის ქვეყნების სამოქალაქო სამართალში.

* თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 786-III 26.06.1997წ., შემდგომში – სსკ.

² ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე გ., რობაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ე., ჯანაშია ლ., სახელშეკრულებო სამართალი, თბ., 2014, 603.

2. სასამართლო დავა სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს მოცულობის შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობის თაობაზე, დავის სუბიექტები, დავის ფარგლები და ეტაპები

სასამართლოს მიერ შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირების საკითხის განხილვა პირგასამტეხლოს სამართლებრივი ინსტიტუტის განვითარების შედეგია. შეთანხმებული პირგასამტეხლოს შემცირებას არ იცნობდა რომის სამოქალაქო სამართალი, რომელიც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მხარეთა თავისუფალ ნებას და ამ მიზეზით არ ერეოდა არც მხარეთა შორის არსებულ შეთანხმებათა შინაარსში.³ რომში პირგასამტეხლოს მოცულობა იზღუდებოდა ფარული მევახშეობის აკრძალვით და თანხა მცირდებოდა იმ მოცულობით, რა მოცულობითაც ის აღემატებოდა ნებადართულ სიდიდეს.⁴

პირგასამტეხლოს შეუსაბამოდ მაღლად მიჩნევა, აგრეთვე მისი შემცირება სასამართლოს უფლებამოსილებაა. დავის არსებობის შემთხვევაში, ამ საკითხის შესწავლა სასამართლოს ვალდებულებაა.⁵ შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირებას სასამართლო ახორციელებს დაინტერესებული მხარის მიმართვის საფუძველზე, რომელსაც, როგორც წესი, წარმოადგენს სახელშეკრულებო ვალდებულებათა მოვალე. მასვე ეკისრება პირგასამტეხლოს შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობით არსებობის მტკიცების ტვირთი. უზრუნველყოფის სახით დაწესებულ პირგასამტეხლოს კრედიტორი მხარე ითხოვს სრული ოდენობით. პირგასამტეხლოს მიზანი ვალდებულების შეუსრულებლობით დარღვეულ უფლებათა აღდგენაა და არა კრედიტორი მხარის გამდიდრება.⁶

თუკი სადავოდ არ არის გამხდარი პირგასამტეხლოს მოცულობა, სასამართლო არ არის უფლებამოსილი, თავისი ინიციატივით მოახდინოს შეთანხმებული პირგასამტეხლოს შემცირება. პირგასამტეხლოს სადავოდ გახდომის შესაძლებლობა გამოირიცხება სასამართლო წარმოების იმ ეტაპზე, როდესაც დაუშვებელია ახალი მოთხოვნის წარდგენა.⁷

სასამართლოს მხრიდან საკუთარი ინიციატივით პირგასამტეხლოს შემცირების საკითხი სამართლებრივ შესაძლებლობას, მატერიალურთან ერთად, მოკლებულია საპროცესო კანონმდებლობაშიც. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით⁸ აღიარებული დისპოზიციურობის პრინციპით, მხარეებს შესაძლებლობა აქვთ, საკუთარი გადაწყვეტილების საფუძველზე დაიწყონ საქმისწარმოება სასამართლოში სარჩელის ან განცხადების შეტანის გზით და თავადვე განსაზღვრონ დავის საგანი. მოდავე მხარეებს შეუძლიათ, საქმისწარმოება დაამთავრონ მორიგებით, მოსარჩელეს შეუძლია, უარი თქვას სარჩელზე, ხოლო მოპასუხეს – ცნოს სარჩელი (მე-3 მუხლი). სასამართლოს გადაწყვეტილება არის პასუხი მოსარჩელის მოთხოვნის სრულად

³ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Vol. II, ed. by *Basedow J., Hopt K.J., Zimmermann R., Stier A.*, 2012, 1260.

⁴ *Пергамент М. Я.*, Договорная неустойка и интерес в римском и современном гражданском праве, Одесса, 1899, 271-272.

⁵ პირგასამტეხლოს შემცირების შემთხვევებს ვხვდებით საარბიტრაჟო სასამართლოთა პრაქტიკაშიც. იხ. *ჭანტურია ლ.*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, თბ., 2012, 242.

⁶ *Гражданское право*, Т.1, 6-ое изд., под ред. *Сергеева А.П., Толстого Ю.К.*, М., 2006, 694.

⁷ *მესხიშვილი ქ.*, პირგასამტეხლო, თეორიული ასპექტები, სასამართლო პრაქტიკა, „ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა“, III გამოცემა, 2014, 23.

⁸ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი 1106-ის 14.11.1997წ., შემდგომში – სსსკ.

ან ნაწილობრივ დაკმაყოფილებაზე ან მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ.⁹ სასამართლოს „უფლება არ აქვს მიაკუთვნოს მოსარჩელეს იმაზე მეტი, ვიდრე ის მოითხოვდა, საქმის მასალებით კიდევ რომ დასტურდებოდეს უფრო მეტი მოთხოვნის საფუძველი.“¹⁰

მოვალე პირგასამტეხლოს თანხის უპირობოდ გადახდით არც მის შეუსაბამობას ხდის სადავოდ. სახელშეკრულებო პირობების ჯეროვნად შესრულება გამორიცხავს კრედიტორი მხარის უფლებას პირგასამტეხლოს მოთხოვნაზე.¹¹

ამ პროცესში სასამართლო წარმოდგენილია როგორც შემფასებელი, კრედიტორი – მხარედ, რომლის მიმართ დარღვეულია სახელშეკრულებო ვალდებულება, ხოლო მოვალე უზრუნველყოფილი ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის ან მისი არაჯეროვანი შესრულებისთვის დადგენილ პირგასამტეხლოს თვლის შეუსაბამოდ მაღალ მოცულობად და ითხოვს მის შემცირებას. კრედიტორმა და მოვალემ სასამართლოსთვის, საყოველთაოდ ცნობილი გარემოებების გარდა, სრულად უნდა შეძლონ მათთვის ხელსაყრელი, არსებითი და სადავო გარემოებების დადგენა.¹² ისინი ერთმანეთს უპირისპირდებიან საკუთარ სამართლებრივ ინტერესთა უპირატესობის წარმოჩენაში, რომელთა შეფასება სასამართლოს უფლებამოსილებაა და ის უნდა ემსახურებოდეს სამართლიანი სამართლის დადგენას. ზემოაღნიშნულ პროცესში პირობითად შეიძლება გამოიყოს ოთხი ეტაპი, რაც მნიშვნელოვნად აადვილებს პირგასამტეხლოს შეუსაბამობის საკითხის გადაწყვეტას.¹³

2.1. საქმეში არსებულ გარემოებათა დადგენა და მათი შესწავლა

სსკ არ აკონკრეტებს იმ გარემოებებს, რომელთა მხედველობაში მიღებით პირგასამტეხლო მიიჩნევა შეუსაბამოდ მაღლად. სამოქალაქო პროცესში აღიარებული შეჯიბრებითობის პრინციპით (მე-4.1 მუხლი), მხარეებს თანაბრად აქვთ მინიჭებული თავიანთი პოზიციების დადასტურებისთვის მტკიცებულებების წარმოდგენის შესაძლებლობა. სასამართლო დავაზე გადაწყვეტილებას იღებს მხარეთა მიერ მითითებული გარემოებებისა და წარმოდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე. „შეჯიბრებითობის პრინციპი გამორიცხავს სასამართლოს მოვალეობას, თავისი ინიციატივით შეკრიბოს მტკიცებულებები.“¹⁴

კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში სასამართლოს შეუძლია, თავისი ინიციატივით ან მხარეთა შუამდგომლობის საფუძველზე მოახდინოს მტკიცებულებების შეგროვება და მათი გამოკვლევა, რაც მიმართულია სადავო საკითხის გარშემო არსებულ გარემოებათა უკეთ შესწავლისკენ და ის არ გულისხმობს სასამართლოს შესაძლებლობას, საკუთარი ნება-

⁹ *ლილუაშვილი თ., ხრუსტალი ვ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი*, თბ., 2004, 416.

¹⁰ იქვე.

¹¹ *იოსელიანი ნ.*, პირგასამტეხლო, „საქართველოს ნოტარიატი“, 2-3, 2005, 20.

¹² *შმიტი შ., რიჰტერი ჰ.*, მოსამართლის მიერ გადაწყვეტილების მიღების პროცესი სამოქალაქო სამართალში, მოკლე შესავალი რელაციის მეთოდში სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით შემუშავებული პრაქტიკული მაგალითებით, 2013, 22.

¹³ ა.გ. *კარაპეტოვის* აზრით, ამ საკითხის გადაწყვეტის დროს შეიძლება გამოიყოს სამი ელემენტი: ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული შედეგების შეფასება, პირგასამტეხლოს გამოანგარიშება და მათ შორის აშკარა შეუსაბამობის დადგენა. იხ. *Капанетов А.Г.*, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, М., 2005, 188-216.

¹⁴ *კობახიძე ა.*, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ., 2003, 43.

სურვილით, დამოუკიდებლად მიიჩნიოს რაიმე გარემოება საქმისთვის მნიშვნელოვან მტკიცებულებად და მასზე დაყრდნობით მოახდინოს სადავო საკითხის გადაწყვეტა.¹⁵

ვალდებულების დარღვევით დამდგარი ზიანი სასამართლოსთვის არის პირგასამტეხლოს თანხის შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობით მიჩნევის მნიშვნელოვანი საფუძველი. სახელშეკრულებო ზიანი არის არახელსაყრელი და საზიანო შედეგი, რომელიც არ დადგებოდა ვალდებულების ჯეროვნად შესრულების დროს. ამავდროულად, პირგასამტეხლოს გადახდის მოთხოვნის დაყენება არ უკავშირდება რეალური ზიანის დადგომას.¹⁶

თანხის სადავოდ გახდომის დროს გამოკვლეულ უნდა იქნეს ყველა სხვა გარემოება, რომლითაც პირგასამტეხლო შეიძლება შეფასდეს შეუსაბამოდ დიდ ოდენობად, ან გამოირიცხოს მისი ასეთი სახით არსებობა.¹⁷ მაგალითად: მოვალის მცდელობა ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებაზე, არაჯეროვნად შესრულებული ვალდებულების შესრულების ხარისხი, კრედიტორის მოლოდინი ჯეროვნად შესრულების შედეგად მისაღებ სარგებელზე, მხარეთა ქონებრივი და არაქონებრივი მდგომარეობა და სხვ.

2.2. პირგასამტეხლოს მოცულობის გამოანგარიშება

პირგასამტეხლო განისაზღვრება მხოლოდ ფულადი სახით და დგინდება ჯარიმის ან საურავის ფორმით. პირველ შემთხვევაში, თავიდანვე ცნობილია თანხის ზუსტი ოდენობა, ხოლო მეორე შემთხვევისას პირგასამტეხლოს თანხის გამოანგარიშების პირობები და, როგორც წესი, ის თანხმდება ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, კვირაზე, თვეზე, კვარტალსა თუ სხვა პერიოდზე სახელშეკრულებო ფასიდან პროცენტის სახით. შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს თავიდან ასაცილებლად ცალსახად რომელიმე ფორმისთვის უპირატესობის მინიჭება მოკლებულია სამართლებრივ საფუძველს. სასამართლო პირგასამტეხლოს თანხას შეუსაბამოდ მაღალ ოდენობად აფასებს არა მისი გამოანგარიშების ფორმისა თუ თანხობრივი მოცულობიდან გამომდინარე, არამედ შეთანხმებული თანხის ზედმეტი შეუსაბამობის გამო ვალდებულების შეუსრულებლობით ან არაჯეროვანი შესრულებით დამდგარ შედეგებთან.¹⁸

პირგასამტეხლოს შემცირებაზე დავა მიმდინარეობს არა ხელშეკრულების დადების, არამედ ვალდებულების დარღვევის დროს, კერძოდ დაკისრებული პირგასამტეხლოს გადახდის პერიოდში. ფულადი ვალდებულების შესრულების დროს გამოიყენება ნომინალიზმის პრინციპი, რომლითაც „ვალი ნომინალურად იმ თანხაში უნდა დაიფაროს, რომლის შესაბამისადაც იყო დადებული ხელშეკრულება.“¹⁹ ეს მიდგომა დაცულ უნდა იქნეს სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს შემთხვევაშიც.

¹⁵ იხ. სსსკ-ის მუხლები 4.2, 120, 162.1, 134.2, 154.2 და სხვ.

¹⁶ ახვლედიანი ზ., ვალდებულებითი სამართალი, მე-2 გამოცემა, თბ., 1999, 78.

¹⁷ სუს-ის ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეთა პალატის განჩინება №ბს-446-425 (კ-09), 05.11.2009 წ.

¹⁸ სუს-ის ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეთა პალატის განჩინება №ბს-302-285 (კ-07), 31.01.2008 წ.

¹⁹ ჩანტლაძე მ., ნების გამოვლენის განმარტება, პირგასამტეხლოს შემცირება, ნომინალიზმის პრინციპი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №5/2002-1, 174.

2.3. პირგასამტეხლოს მოცულობის შეუსაბამოდ მაღლად მიჩნევა

პირგასამტეხლოს მიჩნევა შეუსაბამოდ მაღალ მოცულობად სასამართლოს ინდივიდუალური შეფასების საგანია. ამ დროს სასამართლო განსაზღვრავს სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს სამართლიანობის, გონივრულობისა და კანონიერების საკითხს.

საქმის გარემოებათა შესწავლისა და შეფასებისთვის მნიშვნელოვანი წყაროა პირგასამტეხლოთი უზრუნველყოფილი ხელშეკრულება, რომლის განმარტების შემთხვევაში სასამართლო აზუსტებს მხარეთა გამონათქვამებს, ან ახდენს ღიად დატოვებული ადგილების ე.წ. ხარვეზების შევსებას.²⁰ მაგალითად, ერთ-ერთ დავაში სადავო ხელშეკრულების პირობებით შეუძლებელი იყო მოვალის მიერ შესრულებული სამუშაოების მოცულობის დადგენა, რეალურად ვალდებულება არაჯეროვნად შესრულდა და პირგასამტეხლო არ იყო გათვალისწინებული კონკრეტული არაჯეროვანი შესრულებისათვის, რის გამოც სასამართლომ მოვალეს პირგასამტეხლო დააკისრა ვალდებულების სრული შეუსრულებლობისთვის დადგენილი თანხით.²¹

თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში, თანხის შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობით არსებობის საკითხის შესწავლის დროს უნდა შეფასდეს ხელშეკრულების დადებიდან პირგასამტეხლოს მოცულობის სადავოდ გახდომამდე არსებული ყველა ის გარემოება, რომლებითაც შესაძლებელია პირგასამტეხლოს თანხის შეუსაბამობის განსაზღვრა.²²

2.4. შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირება

როდესაც სასამართლო შეთანხმებულ პირგასამტეხლოს მიიჩნევს შეუსაბამოდ მაღალ ოდენობად, ის უფლებამოსილია მის შემცირებაზეც. ამ დროს სასამართლო ახდენს ვალდებულების შეუსრულებლობით ან არაჯეროვანი შესრულებით დამდგარ შედეგებთან პირგასამტეხლოს მოცულობის შესაბამისობაში მოყვანას და არა მის უგულებელყოფას.

კანონის მხრიდან არ არსებობს რაიმე სახის მითითება პირგასამტეხლოს შემცირების ფარგლებზე. რადგანაც პირგასამტეხლო, თავის მხრივ, მოიაზრებს სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შეუსრულებლობისათვის დანესებულ სამოქალაქო პასუხისმგებლობის შინაარსს, მისი შეუსაბამოდ აღიარების შემთხვევაშიც შემცირება უნდა განხორციელდეს კანონიერად, სამართლიანად და გონივრულად.

სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს კანონიერება გამოიხატება მისი კანონთან შესაბამისობით. გონივრულობა გულისხმობს ისეთ შემცირებას, რომელიც იცავს მოვალის ინტერესებს და ასეთი შემცირებით არც პირგასამტეხლო კარგავს სამართლებრივ ფუნქციას. კრედიტორს უნდა აუნაზღაურდეს ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების ინტერესი.²³ თანხის შემცირების დროს არ უნდა დაირღვეს მხარეთა თანასწორობისა და სახელშეკრულებო პირობათა სამართლიანობის პრინციპები.²⁴

²⁰ იოსელიანი ნ., ხელშეკრულების განმარტება, „მართლმსაჯულება“, №3, 2007, 103.

²¹ სუს-ის ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება №ბს-1840-1794 (კ-10), 09.06.2011წ.

²² სუს-ის სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის განჩინება №3კ/467-01, 27.06.2001წ.

²³ Гришин Д.А., Неустойка: теория, практика, законодательство, М., 2005, 100.

²⁴ სუს-ის ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება №ბს-1522-1501 (კ-11), 26.12.2011წ.

სასამართლო უფლებამოსილია მხოლოდ პირგასამტეხლოს შემცირებაზე და არა მის სრულ გაუქმებაზე (პირგასამტეხლოს ბათილობის საფუძვლების გარდა). სასამართლოს ასევე არ შეუძლია სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს გაზრდაც. შეთანხმებული პირგასამტეხლოს გადახდა გამორიცხავს პირგასამტეხლოს თანხის სიდიდესთან დაკავშირებით მოვალის პრეტენზიებს.²⁵

3. პირგასამტეხლო კონტინენტური ევროპის სამართალში

კონტინენტური ევროპის სამართალში აღიარებულია პირგასამტეხლოს ცნების ფართო შინაარსი, დეტალურადაა მოცემული შეუსაბამო პირგასამტეხლოს შემცირების საფუძვლები და გასათვალისწინებელი გარემოებები.²⁶

გერმანიის სკ-ით, პირგასამტეხლო ვალდებულების დარღვევისთვის გადასახდელი შეპირებული ფულადი თანხაა (§339),²⁷ რომელიც შესაძლოა დადგინდეს სხვა შესრულების სახითაც, ვიდრე ფულადი თანხის გადახდაა (§342);²⁸ საფრანგეთის სკ-ით პირობაა, რომლითაც ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად პირს აღებული აქვს ვალდებულება რაიმეზე (1226-ე მუხლი).²⁹ კერძოდ, ნებისმიერი დათქმაა, რომლის მიზანია ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველყოფა.³⁰ გამოთქმულია მოსაზრებაც, რომ ის დგინდება ციფრებით დადგენილი მყარი ფულადი თანხით;³¹ ნიდერლანდის სკ-ით პირობა, რომელიც ვალდებულების არშემსრულებელს აკისრებს ფულადი თანხის გადახდას ან რაიმე ვალდებულების შესრულებას, არის პირგასამტეხლო (91-ე მუხლი);³² საბერძნეთის სკ-ით, პირგასამტეხლო ფიქსირებული ფულადი თანხაა ან სხვაგვარი შესრულების მიღება;³³ ესტონეთის ვალდებულებითი სამართლის კანონით,³⁴ პირგასამტეხლო ფულადი თანხაა ან მოქმედების შესრულება (§158);³⁵ ლატვიის სკ-ით, ის დანაკლისია, რომლის თმენაზეც პირი თანხმდება ნაკისრი ვალდებულების დარღვევისას ფულადი სახით ან სხვა ღირებულებებით (1716-ე-1717-ე მუხლები);³⁶ მოლდავეთის სკ-ით, პირგასამტეხლო ფულადი თანხაა ან განსაზღვრული ნივთის გადაცემის ვალდებულება (624.1 მუხლი);³⁷ უკრაინის სკ-ით ფულადი თანხაა ან სხვა ქონება (549.1 მუხლი);³⁸ ხოლო ყირგიზეთის სკ-ით ფულადი თანხა ან სხვაგვარი ქონებრივი ღირებულება (320.1 მუხლი).³⁹

²⁵ სუს-ის სამოქალაქო საქმეთა პალატის განჩინება №ას-1015-1287-09, 04.02.2010 წ.

²⁶ ნინამდებარე პარაგრაფში სამოქალაქო კოდექსის შემოკლებად გამოიყენება სკ.

²⁷ Гражданское уложение Германии, пер. с нем. Бергманна В., 2-ое издание, М., 2006, 83.

²⁸ იქვე, 84.

²⁹ Гражданский кодекс Франции, пер. с фран. Захватаева В.Н., М., Берлин, 2012, 346.

³⁰ Bell J., Boyron S., Whittaker S., Principles of French Law, 1998, 351.

³¹ Морандьер Л. Ж. де ла, Гражданское право Франции, Т.2, пер. с фран. Флейшиц Е. А., М., 1960, 344.

³² The Civil Code of the Netherlands, by Warendorf H., Thomas R., Curry-Sumner I., 2009, 659.

³³ Kerameus K.D., Kozyris P.J., Introduction to Greek Law, 3rd revised ed., 2008, 114.

³⁴ შემდგომში – ევსკ.

³⁵ Law of Obligations Act of Estonia, <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>>, [20.01.2016].

³⁶ Гражданский закон Латвийской республики, 4-ая часть, Рига, 2005, 56.

³⁷ Гражданский кодекс Республики Молдова, <<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=325085&lang=2>>, [20.01.2016].

³⁸ Гражданский кодекс Украины, <<http://meget.kiev.ua/kodeks/grazdanskiy-kodeks/glava-49>>, [20.01.2016].

³⁹ Комментарий к гражданскому кодексу Кыргызской республики, части первой, Т.2, ред. Галлямова Н.С., Кучерявая Г.А., Царнаева А.З., Бишкек, 2005, 248.

კონტინენტურ სამართალში მხოლოდ სასამართლო ორგანოებს აქვთ მინიჭებული პირ-გასამტეხლოს შემცირების უფლება. საკითხის სადავოდ გახდომის ინიციატორად უმთავრესად მოიაზრება მოვალე მხარე. ვხვდებით განსხვავებულ მიდგომებსაც. მაგალითად, საფრანგეთის სკ-ით, პირგასამტეხლო შეიძლება შემცირდეს მოსამართლის მიერ, მათ შორის საკუთარი ინიციატივით თანაფარდობაში იმ სარგებელთან, რომელიც კრედიტორმა მიიღო ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულებით (1231-ე მუხლი).⁴⁰ თუკი ვალდებულების დამრღვევ მხარეს ეკისრება ვალდებულება ზიანის შეთანხმებული თანხით ანაზღაურებაზე, მეორე მხარეს არ შეიძლება მიეკუთვნოს არც ნაკლები, არც მეტი თანხა. სასამართლოს შეუძლია, საკუთარი ინიციატივის შემთხვევაშიც შეამციროს, ასევე გაზარდოს პირგასამტეხლო, როცა ის აშკარად გადაჭარბებულია (1152-ე მუხლი).⁴¹ შეთანხმებული პირგასამტეხლოს შეუსაბამობაში მოიაზრება მისი შეუსაბამოდ მაღალი, ასევე შეუსაბამოდ დაბალი (სასაცილო) მოცულობა.⁴² განსხვავება უნდა იყოს აშკარად შეუსაბამო და თანხა არ შეიძლება შემცირდეს რეალური ზიანის ქვემოთ.⁴³

ესპანეთის სკ-ით, მოსამართლეს შეუძლია, სამართლიანად შეცვალოს პირგასამტეხლო, თუკი ძირითადი ვალდებულება შესრულებულია ნაწილობრივ ან არაჯეროვნად (1154-ე მუხლი).⁴⁴ ამავდროულად, შეცვლა არ გულისხმობს შეუსაბამოდ დაბალი თანხის გაზრდის შესაძლებლობას.⁴⁵

იტალიის სკ-ით, სასამართლომ პირგასამტეხლო შეიძლება სამართლიანად შეამციროს, როდესაც ვალდებულება შესრულებულია ნაწილობრივ ან პირგასამტეხლო არის შეუსაბამოდ მაღალი და მხედველობაში მიიღება ინტერესი, რომელიც კრედიტორს ჰქონდა ვალდებულების შესრულების მიმართ (1384-ე მუხლი).⁴⁶ ნორმის გამოყენება სასამართლოს შეუძლია საკუთარი ინიციატივითაც,⁴⁷ რაც განიმარტება კონტროლის მექანიზმად სახელშეკრულებო ურთიერთობებში სამართლიან პირობათა უზრუნველსაყოფად.⁴⁸

უმთავრესად პირგასამტეხლოს შეუსაბამოდ აღიარების მთავარი საფუძველია ხელშეკრულების დარღვევით დამდგარ ნეგატიურ შედეგებთან (ზიანთან) პირგასამტეხლოს მაღალი ოდენობით არსებობა, ასევე სხვა გარემოებები. გერმანიის სკ-ით, შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო მცირდება სათანადო თანხამდე (§343.1) და მხედველობაში მიიღება კრედიტორის ნებისმიერი სამართლებრივი, და არა მხოლოდ ქონებრივი, ინტერესი (§343.2).⁴⁹ თუკი პირგასამტეხლო უზრუნველყოფს სავაჭრო გარიგებას, გამოიყენება გერმანიის სავაჭრო კოდექსით

⁴⁰ Гражданский кодекс Франции, пер. с фран. *Захватаева В.Н.*, М., Берлин, 2012, 347.

⁴¹ იქვე, 335.

⁴² The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Vol. II, ed. by *Basedow J., Hopt K.J., Zimmermann R., Stier A.*, 2012, 1260.

⁴³ *Nicholas B.*, The French law of contract, 2nd ed., Oxford, 1992, 236.

⁴⁴ Spanish Civil Code, Madrid, 2009, <[http://www.elra.eu/wp-content/uploads/file/Spanish_Civil_Code_\(C%C3%B3digo_Civil\)%5B1%5D.pdf](http://www.elra.eu/wp-content/uploads/file/Spanish_Civil_Code_(C%C3%B3digo_Civil)%5B1%5D.pdf)>, [20.01.2016].

⁴⁵ *Garcia I. M.*, Enforcement of Penalty Causes in Civil and Common Law: A Puzzle to be Solved by the Contracting Parties, *European Journal of Legal Studies*, Vol. 5, Issue 1, 2012, 94.

⁴⁶ The Italian Civil Code and Complementary Legislation, Book 4, transl. by *Beltramo M., Longo G.E., Merryman J.H.*, NY, 1991, 49.

⁴⁷ *European Contract Law, Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*, ed. by *Fauvarque-Cosson B., Mazeaud D.*, Munich, 2008, 316.

⁴⁸ იქვე.

⁴⁹ Гражданское уложение Германии, пер. с нем. *Бергманна В.*, 2-ое издание, М., 2006, 84.

გათვალისწინებული ნორმა (§348), რომლითაც კომერსანტის მიერ შეპირებული პირგასამტეხლოს მოცულობა არ შეიძლება შემცირდეს გერმანიის სკ-ით გათვალისწინებული წესების საფუძველზე.⁵⁰ კომერციულ ხელშეკრულებებთან მსგავსი მიდგომა ავსტრიაშიც.⁵¹ სხვა გარიგებებთან, თუკი მოვალე დაადასტურებს პირგასამტეხლოს გადაჭარბებით არსებობას, ის შეიძლება შემცირდეს მხოლოდ საექსპერტო დასკვნის საფუძველზე (§1136 (2)).⁵²

ნიდერლანდის სკ-ით, შეთანხმებული პირგასამტეხლოს შემცირების საფუძველია სამართლიანობის მოთხოვნა, რის გამოც შემცირება დაუშვებელია დამდგარ ზიანზე ნაკლებად (94.1 მუხლი).⁵³ მსგავსი მიდგომა ბელგიის სამოქალაქო სამართალშიც (1231-ე მუხლი).⁵⁴ მეტიც, საკასაციო სასამართლოს მიერ დამკვიდრებული წესით, პირგასამტეხლო არ შეიძლება ენიშნულ-მდეგებოდეს საჯარო წესრიგს და მასში უნდა მოიაზრებოდეს ვალდებულების შეუსრულებლობით მოსალოდნელი ზიანის ანაზღაურება.⁵⁵

ევსკ-ით, პირგასამტეხლოს არაგონივრულად მაღალი თანხა მცირდება გონივრულ მოცულობამდე ვალდებულების შესრულების მოცულობის, ხელშეკრულების მეორე მხარის გამართლებული ინტერესის და ხელშეკრულების მხარეთა ეკონომიკური მდგომარეობის მხედველობაში მიღებით (§162.1).

ლიტვის სკ-ით, პირგასამტეხლოს თანხის შემცირება დასაშვებია, თუ ის აშკარად შეუსაბამოა ან კრედიტორს მიღებული აქვს სარგებელი ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულებით. ამიტომ თანხა არ შეიძლება შემცირდეს ზიანზე ან ნაკლის მქონე შესრულებაზე ქვემოთ (6.73.2 მუხლი).⁵⁶

აზერბაიჯანის სკ-ით, პირგასამტეხლოს შემცირებისას მხედველობაში მიიღება კრედიტორის როგორც ქონებრივი, ასევე ყველა საფუძვლიანი ინტერესი (467-ე მუხლი).⁵⁷ მოლდავეთისა და უზბეკეთის სკ-ები პირგასამტეხლოს შემცირებას განიხილავენ გამონაკლისად. პირველ შემთხვევაში, სასამართლოს გადანყვეტილება მიიღება ყველა გარემოების გათვალისწინებით და ეფუძნება კრედიტორის ქონებრივ, ასევე კანონით დაცულ სხვა ინტერესებს (630.1 მუხლი); მეორე შემთხვევაში, შემცირების საფუძველია კრედიტორისთვის დამდგარ შედეგებთან პირგასამტეხლოს აშკარა შეუსაბამობა, მხედველობაში მიიღება მოვალის მხრიდან შესრულებული ვალდებულების ხარისხი, ვალდებულებაში მონაწილე მხარეთა ქონებრივი მდგომარეობა, კრედიტორის ინტერესები (326-ე მუხლი).⁵⁸

⁵⁰ Торговое уложение Германии, пер. с нем. Дубовицкой Е.А., М., 2005, 183.

⁵¹ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law, Vol. II, ed. by Basedow J., Hopt K.J., Zimmermann R., Stier A., 2012, 1260.

⁵² Общее гражданского уложения Австрийской Республики, пер. с нем. Бродская-Карир Д., Знаменская Н., Карнхольц Е., Кулешова Ю., Траунмюллер К., Ушкова Ю., М., 2013, 290.

⁵³ The Civil Code of the Netherlands, by Warendorf H., Thomas R., Curry-Sumner I., 2009, 659.

⁵⁴ Introduction to Belgian Law, ed. by Bocken H., De Bondt W., 2001, 241.

⁵⁵ Herbots J., Contract Law in Belgium, Deventer, Boston, 1995, 149-150.

⁵⁶ Civil Code of the Republic of Lithuania, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_e?p_id=245495>, [20.01.2016].

⁵⁷ Гражданский кодекс Азербайджанской Республики, <http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420111#sub_id=4620000>, [20.01.2016].

⁵⁸ Гражданский кодекс Республики Узбекистан, <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_grajd>, [20.01.2016].

სომხეთის სკ-ით, პირგასამტეხლოს შემცირება უკავშირდება ვალდებულების დარღვევის შედეგად დამდგარ ზიანს (372-ე მუხლი);⁵⁹ უკრაინის სკ, აღნიშნულთან ერთად, ყურადღებას ამახვილებს სხვა განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე გარემოებების მხედველობაში მიღებაზეც (551.3 მუხლი); ყაზახეთის სკ-ით, პირგასამტეხლოს შემცირების საფუძველია შეუსაბამობა დამდგარ ზიანთან, მხედველობაში მიიღება შესრულებული ვალდებულების მოცულობა, მხარეთა ანგარიშგასაწიფი ინტერესები (297-ე მუხლი);⁶⁰ ბელორუსიის (314-ე მუხლი),⁶¹ რუსეთის ფედერაციის (333-ე მუხლი),⁶² ტაჯიკეთის (358-ე მუხლი)⁶³ და ყირგიზეთის (323-ე მუხლი)⁶⁴ სკ-ებით თანხის შემცირების უფლებამოსილება სასამართლოს აქვს, როცა ის შეუსაბამო ვალდებულების დარღვევით დამდგარ შედეგებთან.

პირგასამტეხლოს გადახდის შემდგომ შემცირების საკითხის განხილვა კანონითვე გამოვლიცხულია გსკ-ით (§343.1), ევსკ-ით (§162.3), ლიტვის (6.73.2 მუხლი), აზერბაიჯანისა (467-ე მუხლი) და მოლდავეთის (630.2 მუხლი) სკ-ებით.

4. წინასწარ განსაზღვრული ზიანი და ჯარიმა საერთო სამართალში

საერთო სამართლის ქვეყნებში სამოქალაქოსამართლებრივ დაცვის საშუალებებს საკომპენსაციო ხასიათი აქვთ და ისინი დასჯის საშუალებებად არ გამოიყენებიან ნაკისრ ვალდებულებათა დარღვევის დროს.⁶⁵ განასხვავებენ წინასწარ განსაზღვრული ზიანისა (*liquidated damages*)⁶⁶ და ჯარიმის (*penalty*) ცნებებს. კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში ცნობილ პირგასამტეხლოს ცნებას უახლოვდება ნგზ-ის ცნება, რომელიც არ არის შეუსრულებელი ვალდებულების ტოლფასოვანი ღირებულება. ის ახორციელებს წინასწარ, გონივრულად განჭვრეტადი, მოსალოდნელი ზიანის შეფასებას, რაც უმთავრესად გამოიყენება გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში და ვხვდებით განვადებით ნასყიდობის, ქირავნობის, სამშენებლო, საინჟინრო, საზღვაო, საბითუმო დისტრიბუციის, ფრეშიზინგის და ა.შ. ხელშეკრულებებში.⁶⁷

ინგლისური სამართალი, კერძო ურთიერთობებში ნგზ-ის ცნება გამოიყენება იმ ზიანთან მიმართებით, რომელიც მხარეთა მიერ წინასწარ შეთანხმებულია და ან კანონითაა დადგენილი მხარეთა მიმართ, გაცემული ვექსილის/ჩეკის საფუძველზე ნაკისრი ვალდებულების

⁵⁹ Гражданский кодекс Республики Армения, <http://www.parliament.am/law_docs/050598HO239rus.html?lang=rus>, [20.01.2016].

⁶⁰ Гражданский кодекс Республики Казахстан, <http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061>, [20.01.2016].

⁶¹ Гражданский кодекс Республики Беларусь, <http://etalonline.by/?type=text®num=HK9800218#load_text_none_1_>, [20.01.2016].

⁶² Борисов А.Б., Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, 2-ое изд., М., 2003, 339.

⁶³ Гражданский кодекс Республики Таджикистан, <http://www.mehnat.tj/pdf_doc/3_lgr_kodeks.pdf>, [20.01.2016].

⁶⁴ Комментарий к гражданскому кодексу Кыргызской республики, части первой, Т.2, ред. Галлямова Н.С., Кучерявая Г.А., Царнаева А.З., Бишкек, 2005, 251.

⁶⁵ Байков А.М., Обязательственное право, Ч. I, Рига, 2005, 202.

⁶⁶ შემდგომში – ნგზ.

⁶⁷ Wheeler S., Shaw J., Contract Law, Cases, Materials and Commentary, Oxford, 1994, 814.

უგულებელყოფით დამდგარ ზიანთან დაკავშირებით.⁶⁸ განსხვავებით, ტერმინი „ნინასნარ განუსაზღვრელი ზიანი“ (*unliquidated damages*) მიესადაგება ისეთ ზიანს, რომლის შეფასებასაც სასამართლო ან ჟიური ახდენს ე.წ. მიზეზობრიობის ტესტის (*remoteness of damage*) გამოყენებით.⁶⁹ გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ვალდებულების დარღვევასა და ზიანს შორის არსებულ მიზეზობრივ დაშორებას. რაც უფრო მეტადაა დაშორებული დამდგარი ზიანი ვალდებულების შეუსრულებლობასთან, მით უფრო საეჭვოა მათი ურთიერთკავშირი, და პირიქით, ანაზღაურდება ზიანი, რომელიც ბუნებრივად გამომდინარეობს ვალდებულების შეუსრულებლობიდან, ან რომელიც გონივრული ვარაუდით ანაზღაურებადია ხელშეკრულების მხარეთა მიერ.⁷⁰ ნინასნარ განსაზღვრული ზიანი უმთავრესად ფულადი თანხაა, თუმცა საქმეზე – *Jobson v. Johnson* [1989] 1WLR 1026 – ის შეთანხმებული იყო ქონების (საფეხბურთო კლუბის აქციების) გადაცემის სახით.⁷¹

ხელშეკრულების მონაწილეებს შეუძლიათ, თავისუფლად დაადგინონ ნგზ-ის მოცულობა. ორივე მხარის ინტერესებში შედის იმ გარემოებების ზუსტად განსაზღვრა, რომელთა დროსაც გამოიყენება დათქმა ნგზ-ის ანაზღაურების მოთხოვნაზე.⁷² მხარეთა შეთანხმებით, გადასახდელი თანხა უნდა განსაზღვრავდეს ვალდებულების შეუსრულებლობით მოსალოდნელი, ნამდვილი ზიანის შეფასებას. სწორედ ამგვარი დათქმა მიიჩნევა სამართლებრივი ძალის მქონედ მაშინაც, როდესაც ის არის ცხადად და მნიშვნელოვნად აღმატებული დაზარალებული მხარის მიერ განცდილ დანაკლისთან.⁷³

ნგზ-ის დროს შეთანხმებული თანხა ანაზღაურდება რეალურად მიყენებული ზიანის მიუხედავად.⁷⁴ მოსარჩელე გათავისუფლებულია ზიანის არსებობის მტკიცებისგან იმ შემთხვევაშიც, როცა ზიანი არის გაცილებით მცირე, ვიდრე შეთანხმებული თანხა. თუკი რეალურად განცდილი ზიანი აღემატება შეთანხმებულ თანხას, მოსარჩელე იზღუდება შეთანხმებული თანხის ოდენობით.⁷⁵

საერთო სამართალი ინტერესდება არა ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგად დამდგარ შედეგებთან შეთანხმებული თანხის ადეკვატურობით, არამედ ხელშეკრულების დადების მომენტში არსებული მხარეთა განზრახვით.⁷⁶ ხელშეკრულების დადების დროს კრედიტორის მიზანს უნდა შეადგენდეს ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში მოსალოდნელი დანაკლისის ნინასნარ განსაზღვრა და არა მოვალის დასჯა. გადასახდელი თანხა უნდა იყოს მოაზრებული როგორც კომპენსაცია და არა როგორც მუქარა ან ჯარიმა.⁷⁷ თუკი მხარის განზრახვა თავიდანვე მეორე მხარის დასჯაა, სასამართლო ასეთ დათქმას განიხილავს როგორც სასჯელს და ტოვებს მას სამართლებრივი ძალის გარეშე. დაზარალებული მხარისთვის მიყენებული რე-

⁶⁸ Chitty on Contracts, Vol. 1, 28th ed., London, 1999, 1274.

⁶⁹ იქვე.

⁷⁰ Smith S.A., Contract Theory, 2004, 425-246.

⁷¹ Smith J., Smith and Thomas, A Casebook on Contract, 11th ed., London, 2000, 646-649.

⁷² Whincup M.H., Contract Law and Practice, The English System and Continental Comparisons, 4th ed., The Hague, London, Boston, 2001, 332.

⁷³ Treitel G.H., The Law of Contract, 10th ed., London, 1999, 929.

⁷⁴ Mckendrick E., Contract Law, Text, Cases and Materials, 4th ed., Oxford University Press, 2010, 919.

⁷⁵ Beatson J. (ed.), Anson's Law of Contract, 27th ed., J., 1998, 591.

⁷⁶ Duxbury R., Contract in a Nutshell, 7th ed., London, 2006, 130.

⁷⁷ An Introduction to the Law of Contract, 5th ed., by Atiyah P.S., Oxford, 1995, 434.

ალური ზიანი ანაზღაურდება ზოგადი წესების შესაბამისად,⁷⁸ კერძოდ, სასამართლოში ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით სარჩელის შეტანის გზით.

ხელშეკრულებით დადგენილი თანხის განმარტებისას სასამართლო არ იზღუდება მხარეთა მიერ გამოყენებული ფრაზეოლოგიით და ყურადღება ექცევა არა მხარეთა მიერ გამოყენებულ ფორმას, არამედ შინაარსს.⁷⁹ შეთანხმებული თანხა, რომელიც მხარეთა მიერ შეთანხმებაში მოიხსენიება ნგზ-ად ან ჯარიმად, საჭიროებს სასამართლოსგან ასეთად აღიარებას.

ნგზ-ისა და ჯარიმის ერთმანეთისგან განმასხვავებელი წესები ინგლისურ სამართალში ჩამოყალიბებულია ლორდთა პალატის გადანყვეტილებაში საქმეზე – *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v New Garage & Motor Co Ltd* [1915] AC79. სახელშეკრულებო დათქმა შეთანხმებული თანხის გადახდაზე არის ჯარიმა თუ: ის არის შეუსაბამო და არაგონივრული იმ უდიდეს ზიანთან მიმართებით, რომელიც შესაძლოა დამტკიცდეს ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგად; დადგენილია ფულადი თანხის გადაუხდელობაზე და თავისი მოცულობით აღემატება ნაკისრ ფულად ვალდებულებას; საკომპენსაციო ერთიანად მოჭრილი თანხა დადგენილია ერთ, რამდენიმე ან ყველა შესაძლო შემთხვევისათვის, რომელთა შორის რამდენიმემ შეიძლება გამოიწვიოს სერიოზული, ხოლო სხვა დანარჩენმა მათგანმა უმნიშვნელო ზიანი; თანხა არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს ჯარიმად, თუკი გართულებულია მისი მოცულობის გამოანგარიშება.⁸⁰

ინგლისის კანონმდებლობა ფულად ანაზღაურებას განიხილავს ვაჭრობის დროს მიცემული გარანტიის ერთ-ერთ სახედ. არაკეთილსინდისიერ სახელშეკრულებო პირობათა აქტის მე-5 მუხლის (1) პუნქტის (ბ) ქვეპუნქტით, გარანტიად მიიჩნევა წერილობით შეთანხმებული პირობა, თუკი ის მოიცავს ან რომლის მიზანსაც შეადგენს რაიმე პირობის მიცემა ან შეპირება (სიტყვიერად ან გადაცემით), რომ ნაკლოვანებები აღმოიფხვრება ნივთების სრულად ან ნაწილობრივ შეცვლით, შეკეთებით, ფულადი ანაზღაურებით ან სხვაგვარად.⁸¹

სამომხმარებლო ხელშეკრულებებში არასამართლიან პირობათა რეგულაციების 1-ლი მუხლის (ე) პუნქტით კი, არასამართლიანია პირობა, რომელიც ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ნებისმიერი მომხმარებლისგან კომპენსაციის სახით ითხოვს არაპროპორციულად მაღალი თანხის გადახდას.⁸²

ამერიკის შეერთებული შტატების სასამართლოები ისტორიულად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპს, მხარეთა მიერ შეთანხმებული დათქმები ექვემდებარებოდა უპირობო შესრულებას და სასამართლოსგან განიმარტებოდა მათი სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობით. საქმეში – *United States v. Bethlehem Steel Corp.* 205 U.S. 105 [1907] – კომპანიას აღებული ჰქონდა იარაღის ლაფეტების მინოდების ვალდებულება სახელმწიფოსთვის ამერიკა-ესპანეთის ომში. მინოდების დროს დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა და ყოველი დაგვიანებული დღისთვის ნგზ შეთანხმებული იყო გარკვეული ოდენობით ყოველი მიუწოდებელი ერთეულისათვის. თუმცა ომი ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების დადგომამდე დასრულდა, მთავრობამ მიიჩნია, რომ კომპანიის

⁷⁸ *Dexbury R.*, *Contract in a Nutshell*, 7th ed., London, 2006, 129.

⁷⁹ *Beatson J.* (ed.), *Anson's Law of Contract*, 27th ed., 1998, 587.

⁸⁰ *Smith J.*, *Smith and Thomas, A Casebook on Contract*, 10th ed., London, 1996, 622-624.

⁸¹ Unfair Contract Terms Act 1977, <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/50>>, [20.01.2016].

⁸² Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999, <<http://www.legislation.gov.uk/uksi/1999/2083/made/data.pdf>>, [20.01.2016].

მიერ დარღვეული იყო იარაღის მიწოდების დრო, ამიტომ, რეალური ზიანის არარსებობის მიუხედავად, სასამართლომ ნგზ-ის დათქმა ჩათვალა სამართლებრივი ძალის მქონედ და შესასრულებლად სავალდებულო პირობად.⁸³ თანამედროვე პერიოდში ვხვდებით პრეცედენტებსაც, სადაც სასამართლო, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპთან ერთად, ეყრდნობა თანასწორობის წესს, თუკი ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანი არის მცირე, ან იგი საერთოდ არ არსებობს.⁸⁴

ამერიკის შეერთებული შტატების ერთიანი სავაჭრო კოდექსის §2-718-ის 1-ლი ნაწილით, ნებისმიერი მხარის მიერ ხელშეკრულების დარღვევის შედეგად დამდგარი ზიანი შესაძლოა განისაზღვროს შეთანხმებით, თუმცა მხოლოდ იმ მოცულობით, რომელიც გონივრულია მოსალოდნელ ან ვალდებულების დარღვევით გამოწვეულ ნამდვილ ზიანთან კავშირში, ზიანის მტკიცების სირთულით, არახელსაყრელი პირობების ან უფლების არაადეკვატური დაცვის სხვა საშუალებების მეშვეობით. პირობა, რომელიც განსაზღვრავს არაგონივრულად მაღალ წინასწარ გამოსაანგარიშებელ ზიანს, ბათილია როგორც ჯარიმა.⁸⁵

მსგავს მოსაზრებას იზიარებს სახელშეკრულებო სამართლის მეორე კრებულიც: ნებისმიერი მხარის მიერ ხელშეკრულების დარღვევის შედეგად დამდგარი ზიანი შეიძლება განისაზღვროს ხელშეკრულებით, თუმცა მხოლოდ იმ მოცულობით, რომელიც გონივრულია ვალდებულების დარღვევით მოსალოდნელ ან რეალურ დანაკლისთან კავშირში და ზიანის მტკიცების სირთულით. არაგონივრულად განსაზღვრული წინასწარ გამოანგარიშებული ზიანი, როგორც ჯარიმა, არის შეუსრულებელი საჯარო წესრიგის საფუძველზე (§356(1)).⁸⁶

ამერიკული სამართალი ნგზ-ისა და ჯარიმის ურთიერთგამიჯვნის მიზნით იყენებს სამნაწილიან ტესტს: თანხა ჯარიმაა, თუ მიმართულია ვალდებულების არშემსრულებელი მხარის დასასჯელად; ღირებულება, რომლის დაცვის მიზნით არის შეთანხმებული თანხა, რთულად შესაფასებელია;⁸⁷ მხარეთა მიერ შეთანხმებული ნგზ გონივრულად წინასწარგანჭვრეტადია,⁸⁸ რადგან გონივრულობა მნიშვნელოვანი ფაქტორია წინასწარ განსაზღვრული ზიანის აღსრულებისთვის.⁸⁹

5. დასკვნა

ქართულ სამოქალაქო სამართალში სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შეუსრულებლობა ან მათი არაჯეროვნად შესრულება იწვევს ფულადი თანხით შეთანხმებული პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულებას, რომელიც არ შეიძლება იყოს შეუსაბამოდ მაღალი საქმეში

⁸³ Ferris, S.V., Liquidated Damages Recovery Under the Restatement (Second) of Contracts, Cornell Law Review, Vol. 67, Issue 4, 1982, 864-865.

⁸⁴ იქვე, 866.

⁸⁵ Contract Law: Selected Source Materials, by *Burton S.J.*, St.Paul, 1995, 177.

⁸⁶ იქვე, 246-247.

⁸⁷ *Ferris S.V.*, Liquidated Damages Recovery Under the Restatement (Second) of Contracts, Cornell Law Review, Vol. 67, Issue 4, 1982, 874-875.

⁸⁸ *ბოიაკი ა.ჯ.*, სახელშეკრულებო ზიანისა და პირგასამტეხლოს შედარებითი ანალიზი საქართველოსა და შეერთებული შტატების მაგალითზე, „ქართული ბიზნესსამართლის მიმოხილვა“, III გამოცემა, 2014, 9.

⁸⁹ *Thomas H.R., Smith G.R., Cummings D.J.*, Enforcement of Liquidated Damages, Journal of Construction Engineering and Management, 1995, 463.

არსებულ გარემოებებთან მიმართებით. ეს მიდგომა აღიარებულია კონტინენტური სამართლის ქვეყნებშიც, სადაც ზოგ შემთხვევაში ზუსტადაა ჩამოყალიბებული პირგასამტეხლოს ცვლილების საფუძვლები. საერთო სამართალში სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შეუსრულებლობისათვის დადგენილი წგზ არის ბათილი სახელშეკრულებო პირობა, თუკი მისი მიზანია მოვალის დასჯა და არა მოსალოდნელი ზიანის კომპენსაცია. საჯარიმო თანხები არ ექვემდებარება შეცვლას და განიხილება ბათილ სახელშეკრულებო პირობად.